

A dráma helye a közoktatásban és a tanárképzésben

Eck Júlia

A drámajáték mára ismert fogalom. 1995-ben megjelent a NAT-ban, s meg is tartotta a tantárgyképző tartalmak között elfoglalt helyét. A dráma nemcsak egy a tantárgyak közül.

A pszichológus Pinczésné Palásthy Ildikó írását idézve: „a személyiségfejlesztésnek olyan módszere, amelynek során az egyén ismeretei, készségei, képességei, társas kapcsolatai a nevelő (drámatanár) által irányított, csoportban végzett, közös dramatikus cselekvés révén fejlődnek. (...) a drámapedagógia a játéknak (...) személyiségfejlesztő hatását aknázza ki, közben közösség jellegű és célzatú is. (...) Fejlődik empátiás képességük és toleranciájuk, s így a közösségi létezésben a mellérendelési viszony, a másik személyiségének és nézeteinek tisztelete lesz természetes. A játékokban való részvétel hatással van a szereplők szociális pozíciójára és a szociabilitásra.” „*A kreatív dráma kísérlet a tudás személyessé tételére. Kulcsfogalmi: szerep és azonosulás. (...) interakcióba lép a tanuló saját személyisége és a karakter, amellyel átmenetileg azonosulnia kell, és jó esetben bekövetkezik a helyzetben rejlő probléma belsőleg átélt megértése*” – fogalmazott a didaktikus Knausz Imre. Egy más megközelítés gimnáziumom igazgatójától, Porogi Andrásról származik, aki *kultúráról* szól a dráma iskolai jelenléte kapcsán. Doktori dolgozatomban *pedagógiai stratégiának* neveztem a drámapedagógiát, mert nemcsak drámaórán dolgozunk drámatanárként, drámás módszertannal gondolkodunk más tárgy esetében és bármely munkaterületen, a dráma módszertanát iskolai életünkben rendszerként alkalmazzuk több területen. Minden tevékenységünkben elsődleges a diákok aktív, cselekvő tanulásra, önálló, felelősséggel és közösségi együtt-munkával járó feladatokra ösztönzése.

Közel három évtizede dolgozom a köz- és felsőoktatásban s a felnőttképzés területén. A drámajáték nyújtotta lehetőségeket alkalmazom magyar nyelvtan- és irodalomórákon, dráma- és kommunikáció-foglalkozásokon, színjátszásra való felkészítésben, egyetemisták képzésében, tanárjelöltekkel folyó munkában és pedagógus-továbbképzésen. Napi tapasztalatom, hogy drámajátékkal az iskolai munka jellegében és minőségében újítható meg.

Azok a gondolatok, melyekből a drámapedagógia szemléletmódja táplálkozik, nem újkeletűek. Neveléstörténeti könyvekből tudjuk: már Hellászban volt *akadémia*, ahol a kérdés tudása fontosabb volt a passzív befogadásnál. Rómában az alapkészségeket *ludusban* tanulták a gyerekek. A ludus jelentése: kellemes elfoglaltság, játék. Comenius Patakon írta a *Schola Ludust*, ebben a *szerepbe lépés* is megjelent. A jezsuita iskola-drámákon s Csokonai működésén keresztül követve a neveléstörténet drámás kezdeményezéseit a *reformpedagógiai* mozgalmakig jutunk, melyek a Herbart pedagógiájához kapcsolódó és a XIX. század végére uralkodóvá vált szemlélet ellenében jöttek létre. Hazánkban a hatvanas évek végétől kaphattak teret kísérletek, melyek a – helyüket kereső *drámapedagógusok befogadásával* is – a drámapedagógia szempontjából is jelentősek. 1969-ben indult Szentlőrincen kísérlet Gáspár László irányításával, 1971-ben kezdődött Zsolnai József nevéhez köthető komplex program kidolgozása.⁹

Drámapedagógia a közoktatásban

Tudjuk, hogy a gyerekek tanulása jórészt játékban valósul meg. A mai közgondolkodás ettől eltér. Kritikusai szerint iskoláinkat még mindig herbarti terek uralják. Gyermekünket 6 éves kortól kényszerítjük iskolapadba, legalább tíz évig napi 6-7 órában zárjuk őket a tanterem, a szűk tér rabságába. A tanterem a tábla felé forduló, tanárra fókuszáló elrendezésű, a diákok egymás tarkóját láthatják, a köztük lévő kommunikáció illegális. Azonban mára sok minden változott. A gyerekek egyre kevésbé látják értelmét a tananyag-halmaz elsajátításának. Bármely ismeret megkereshető az interneten, ez számukra az ismerkedés, kapcsolattartás és a szórakozás legfontosabb terepe is. A folyamatosan, egyidejűleg érkező ingerek felgyorsítják, le is egyszerűsítik a kommunikációs folyamatokat, a befogadás rövidebb idő alatt, rendszerint egyszerre több szálon zajlik. A gyerekek képesek figyelem-megosztásra, reakcióidejük gyorsabb, de nehezebben összpontosítanak, és csak intenzív ingerekre reagálnak. Hagyományos módszertannal nehéz kiváltani motivációt. Segít, ha a diákok részesei lehetnek az óratervezésnek, befolyásolhatják, mi történjen az adott időben. Jó, ha mozoghatnak, kommunikálhatnak egymással. A kommunikáció intenzívebb és hasznosabb lehet kics csoportban, nevelési céljaink jobban érvényesülhetnek személyes dialógusokban. Ebben a formában a tanár az ismeretek elsajátításában partnerré

⁹ Csalog Judit, Gesztesy Zsuzsa előbbiben, Mezei Éva, Tornyai Magda, Granasztói Szilvia, Novák Géza Máté utóbbiban juthattak feladathoz ezen innovációk hőskorában.

válik; nem veszi le a gyerek válláról a munka felelősségét, csak segít a cél elérésében. A diákok részt vállalnak saját tanulásuk folyamatában, bevonódásuk döntéshelyzeteket kínál, jelenlétük intenzívebb, megértésük mélyebb, tartósabb. Fontos, hogy játékos, kellemes, intenzív élménnyel járó együttlétet kínálunk nekik – és saját magunknak is. Drámás eszköztárral zajló tanórán megküzdhetünk a nehézségekkel.

A közoktatás számára készült tantervek egyik első anyagát Gabnai Katalin készítette. E tanterv 12 évfolyamra szól, az 1-3. évfolyam az „Előkészítő évek” időszakát jelentette, míg a 11-12. évfolyamon fakultációként már a drámajáték-vezetői ismeretekkel ismerkedhettek a diákok. A drámapedagógia 1995-ben megjelent a NAT-ban. A tánc és dráma a Művészetek műveltségi terület részeként helyezkedett el a tantervben, az énekzene, a vizuális kultúra és a mozgókép-kultúra és médiaismeret társaságában. Az első NAT-hoz több „minta-tantervi ajánlás” is született, ezek ismertetésére a DPM-ben 1997-ben került sor.

2001-ben az új kerettantervi rendszerben a tánc és dráma heti egy órát kapott az 5. és a 9. évfolyamon az általános és középiskolákban. A tárgy oktatható volt önálló tantárgyként vagy más tárgyakba integráltan, azonban tananyaga az iskolák számára kötelező volt. Széles körben ismertté vált a dráma az ország iskoláiban, helyet talált az iskolák sajátos arculatát megfogalmazó pedagógiai programokban is. A drámát tartalmazó részterület (Kaposi László munkája) dráma és tánc néven megváltoztatta a 95-ös koncepciót. A 2003-ban megjelent NAT-változatban megjelennek a kulcskompetenciák. A 2007-es NAT alig változtatott a 2003-as szövegen. A NAT 2011 hangsúlyozta a tanulók cselekvő részvételének fontosságát. Megfogalmazta a *mindennapos művészeti nevelés* szükségességét is. A kerettantervben kötelezően választható tárgy lett az 5. és 9. évfolyamon.

Először a drámatagozatos iskolákban, majd abban a néhány általános tantervű középiskolában is, ahol megvalósulhatott a drámaoktatás két éven át heti 2 órában, a 2000-es évektől megjelent a dráma *szabadon választható* érettségi tárgyként, követve az elsősorban drámatagozatos gimnáziumok (pl.: a budapesti Vörösmarty Mihály Gimnázium, a szentesi Horváth Mihály Gimnázium, a debreceni Ady Gimnázium) által kialakított hagyományokat. Követelményrendszere tartalmazott elméleti és gyakorlati feladatokat. 2005-től következett be változás a kétszintű érettségi vizsgarendszer megjelenésével: a dráma *választható* érettségi tárgy lesz közép- és emelt szinten. A kétszintű érettségi vizsgaleírás és a részletes vizsgakövetelmények kidolgozásában nagy szerepe volt Kaposi Józsefnek és munkatársainak. A dráma érettségi vizsga elméleti követelményei a *színház- és drámatörténet, színház- és drámaelmélet, színházi műfajok témáit ölelik fel*. A gyakorlati ismereteket tekintve az érettségi követelmények az alábbi témák köré csoportosulnak: drámajáték, színjáték, tánc- és mozgásszínház, bábjáték, beszéd, vers- és prózamondás, daléneklés. Mindig jelentkeztek felkészült, jól motivált, jó kedvvel érettségizni kívánó diákok, több régióban is működtek emelt szintű vizsgát bonyolító vizsgahelyek. Az utolsó emelt szintű dráma érettségi vizsgákra 2010 őszén került sor. Középszinten szabadon választható tárgyként jelenleg is érettségizhetnek a diákok. 2015 májusában 37 helyszínen 224 vizsgázó tett középszintű írásbeli vizsgát.

Az első, közoktatásban zajló országos drámaversenyt a Theatrum Scholae Alapítvány égisze alatt szervezte Kaposi József, Eck Júlia, Bujtor Anna és Knuth Barbara 2008-ban, ez az ODTV. A verseny minden évben egy színház- és drámatörténeti korszak feldolgozását tűzi ki célul. 2010-ben lett a dráma az OKTV tárgya. E verseny is három fordulóból áll: írásbeli feladatsor megoldása után a továbbjutókat választható feladat várja, a döntőn a 20 legjobb diák szóbeli kérdések, gyakorlati egyéni produkciók és páros improvizációk alapján méri össze tudását. A versenynek 2010 óta a Petőfi Irodalmi Múzeum ad otthont. Az OKTV eredményei mégsem számítanak plusz pontként a felvételi vizsgákon. 110 és 130 közt mozog a jelentkezők száma.

A közoktatásban a dráma megjelenésének megmutatására drámapedagógiát tanult hallgatók munkáit idézem. A tantárgypedagógiák terén a magyar nyelv és irodalom tantárgy témaköréhez sok szakdolgozat kapcsolódik. Tóthné Kiss Gabriella *Magyarórák feldolgozása drámatechnikával a felső tagozaton* című szakdolgozata (ELTE PPK, 2008.) részletesen Móricz Stipendium című novelláját dolgozza fel. Szabolcsi Marcell a felső tagozat irodalomóráiról ír (*Drámapedagógia és irodalomtanítás kapcsolata – alkalmazott drámajátékok a 7. évfolyamon*, PE, 2013.), Petőfi, Mikszáth és Shakespeare műveivel mutatja be elgondolásait. Kiss Zsuzsanna kortárs művekre fókuszál (*„A láthatatlan labda” – kortárs irodalmi művek elemzése drámatechnikákkal*, SZFE, 2009.). Elképzeléseit tankönyv formájában is közreadta. Nedermann Katalin (*Mikszáth Kálmán novelláinak megközelíthetősége drámás módszerekkel*, PE, 2015.) a 11. évfolyamosok felé fordul. Török László, sokat publikáló drámatanár, a Pannon Egyetemen diplomázott. Szakdolgozatában (*Találkozás a verssel – versmegközelítési technikák, verstanítás a drámajáték eszközeivel*, PE 2015.) irodalomesztétikai kérdésfelvetésekkel alátámasztott drámás interpretációkat olvashatunk. A nyelvtanítás új lehetőségei jelennek meg Lengyel Orsolya munkájában (*A magyar nyelvtan tanítása az 5. osztályban drámapedagógiai módszerekkel*, PE 2015.). Schmidt Katalin Ágnes az angol nyelv tanításának drámás lehetőségeit mutatja be (*Dráma a nyelvtanításban*, PE 2013.). Laufer Péter szakdolgozatában (*Dramatikus elemek az angol nyelv oktatásában*, PE 2015.) lehetőséget mutat a folyamatdráma alkalmazására hatodikosokkal. Tóth Sarolta (*Dramatikus technikák a német nyelv tanításában*, PE 2012.) szakdolgozatában gyakorlatgyűjtemény található, elsősorban

kezdő nyelvtanulók játékaiból. Hadrik Zita munkájában (*Drámajáték a nyelvoktatásban – egy francia módszer olaszórán, az Immeuble*, PE, 2012.) a globális szimulációt mutatja be. Szajkó Ottília a drámajáték felhasználásának Mezei Éva hagyományozta alapjait követi (*Drámapedagógia a történelemtanításban*, SZFE 2008.), gyakorlatait a reformkori történelem tanításaihoz kapcsolja. Pallagi Ákos szakdolgozatában (*A középiskolai ének-zene oktatás megújításának lehetőségei*, ELTE PPK, 2008.) a drámajátékot az iskolai éneklési kedv vizsgálásával köti össze. Balla Istvánnak módja volt általános és középiskolai korosztállyal is kipróbálni azokat a lehetőségeket, melyekkel az erkölcsan és etika órák drámajátékos megközelítése valósítható meg (*A tanítási dráma alkalmazása az etika tantárgy oktatásában – elsősorban a xenofóbia témakörében*, PE 2014.). A nevelés, kompetencia-fejlesztés témájával foglalkozó szakdolgozatok közül kiemelkedik Fodor Éva munkája (*Ön- és társismeret fejlesztése a színjátszó csoportok munkájában*, PE 2012.) középiskolás csoportoknak szól. Berényi Márta dolgozatának is itt a helye (*Szociális kompetencia fejlesztése drámapedagógiai módszerekkel*, PE 2013.) Zsigmond Ottília (*Drámapedagógia a kompetenciafejlesztés szolgálatában*, PE 2012.) iskolaelőkészítő foglalkozás-sorozatot ismertet. Kármán Tünde egy drámatábor tervezetét dolgozta ki (*József és világa*, ELTE PPK, 2008.). Füsü Anna színházlátogatásra felkészítő és azt élményt feldolgozó, foglalkozástervet készített (*Színházpedagógia az osztályteremben – Tartuffe*, PE 2015.). Sági Zsuzsa a fórum-színházat tanulmányozta (*Boal fórum-színházi technikáinak alkalmazási lehetőségei a középiskolában*, SZFE 2009.). Bujtor Anna dolgozatában (*Dráma a múzeumban*, SZFE 2010.) a múzeumpedagógia és a drámapedagógia találkozik. Az említett munkákból látható: *gyakorló pedagógusok fogalmazzák meg azokat az utakat, amelyekben perspektívákat találtak.*

Műhelyek a drámapedagógia helyének és a közoktatásban betöltött szerepének erősítéséért

A dráma szakos tanároknak sok esetben nincs szakos kollégájuk a tantestületben. Ezért fontos a szakmai együttlétek, beszélgetések terepének biztosítása, egymás tevékenységének megismerése. Ennek legfontosabb szervezője a MDPT. Rendezvényeinek hagyománya és sok résztvevője van. Azonban ma már több felsőoktatási intézmény is szerepet vállal drámapedagógiai események szervezésében, és más szakmai műhelyekben is zajlik ilyen munka. E műhelyek egyike a Keleti István Alapfokú Művészeti Iskola és Művészeti Szakközépiskola (KIMI), amelyet 1998-ban Kaposi József, Keresztúri József és Uray Péter alapítottak. Az intézmény kezdetben a Vörösmarty és a Pesti Barnabás Gimnáziumok drámatagozatos képzését fogta össze, amelyhez később csatlakozott a miskolci Zrínyi Ilona Gimnázium Eisner Éva, majd a debreceni Ady Endre Gimnázium Várhalmi Ilona, illetve a szentesi Horváth Gimnázium Keserű Imre vezetésével. A későbbiekben az intézetnek győri tagozata is alakult a Kazinczy Ferenc Gimnáziumban Tóth Szilvia vezetésével, illetve az alapfokú drámás képzési profil kiegészült OKJ-s színész szakképzéssel, amely lehetőséget teremtett az intézmény középiskoláiban tanulók számára az érettségi utáni továbbtanulásra. A színész szakképzés az intézményben duális rendszerben került kialakításra, hiszen a színész gyakorlatok a Novák János irányításával működő Kolibri Színházban, a Márta István igazgatta Új Színházban, illetve a Csányi-Alföldi-Seres irányítású Bárka Színházban zajlottak. Ennek révén korábban nem tapasztalt szerves kapcsolódás alakult ki a drámapedagógusok és a hivatásos színházi világ oktatással foglalkozó szakemberei között. Nagyrészt a KIMI tanáraiból álló kollektíva hozta létre a máig egyetlen drámatankönyvet is az általános iskolát számára.¹⁰ A könyv jelentőségét az adta, hogy a drámás képzés különböző területeinek szakemberei (pl. beszéd: Fort Krisztina, mozgás: Uray Péter) olyan tankönyvet készítettek, amely biztos szakmai támaszul szolgálhatott az iskolai gyakorlat számára. Gabnai Katalin józsefvárosi Grundja is fontos centrum, otthont ad drámás találkozásoknak, képzéseknek is. Fontos hely az ELTE Neveléstudományi Doktori Iskola. A drámapedagógia témájából egy kivétellel (Zalay Szabolcs) itt születtek doktori dolgozatok (Eck Júlia 2006, Novák Géza Máté 2011, Tölgyessy Zsuzsanna 2012), jelenleg is többen folytatnak itt drámapedagógiai tárgyú kutatásokat Trencsényi tanítványaiként (Honti György, Csobánka Zsuzsa, Körömi Gábor, Szijjártó Adrienn). Fontos műhelyként említem az ELTE BTK-t. Az 1990-es években a Sipos Lajos vezetésével működő Alkalmazott Irodalomtudományi Szakcsoport segítette az általa kreatív drámának nevezett módszer elfogadtatását. Később Cibula Katalin és Raátz Judit docensek vállalták a feladatot. Rendszeres kapcsolatban állnak drámát alkalmazó iskolákkal, drámapedagógusokkal, szerveznek hospitálásokat, szakmai beszélgetéseket, konferenciát.

Drámapedagógia a felsőoktatásban

Gabnai Katalin a nyolcvanas években elkészítette a drámatanárképzés tervét. Az elfogadtatásért való harc évtizedeket vett igénybe, Gabnai 14 változatot készített a tantervekből különféle felsőoktatási intézmények számára. Akinek ma drámapedagógus diplomája van, biztosan szakirányú továbbképzésen szerezte.

¹⁰ Fort Krisztina, Kaposi József, Nyári Arnold, Perényi Balázs, Uray Péter (2002, 2009, 2012): *Dráma és tánc* 5-6. évf., Apáczai Kiadó, AP 564 (2002), AP 050702 (2012). Alkotószerkesztők: Kaposi József, Pálfi Erika

Azt a folyamatot mutatom be, amely a veszprémi Pannon Egyetemen zajlott az elmúlt 5 év során. A Színháztudományi Tanszék vezetője, Pintér Márta Zsuzsanna kereste meg Gabnait, és fogalmazta meg drámapedagógiai képzés iránti nyitottságát. Először 2010-ben dráma- és színházpedagógia szakirányú pedagógusképzést indítottunk el. Ezt követte 2011-ben a BA szakosok számára hirdetett drámajáték specializáció (ez a képzési forma azóta megszűnt), majd a drámapedagógia-tanári MA képzés akkreditáltatása két féléves, egyszakos változatban pedagógusok számára és öt féléves, kétszakos változatban BA diplomával rendelkezők számára. Drámapedagógia-tanári MA képzés először 2012 szeptemberében indult nappali és levelező formában második szakként. Mindmáig a Pannon Egyetem az egyetlen intézmény, ahol ilyen *tanári diplomát* lehet szerezni. A képzés oktatói a drámapedagógus szakma jelesei.¹¹

Alkalmazkodva az osztatlan tanárképzéshez az OFI műhelyében megszületett egy osztatlan képzési forma képzési és kimeneti követelményrendszere is. A kormányrendelet a tanárképzés rendszeréről¹² megnevezi a művészetek műveltségi területen a dráma- és színházismeret-tanári 4+1 éves tanári szakot, mely 2013 szeptemberétől vált indíthatóvá azokban az intézményekben, ahol folyt ilyen jellegű mesterképzés korábban. Elindeztünk. Nincsenek „előadásaink”, az elméleti ismereteket is gyakorlatba ágyazottan tanítjuk, sok óraadó tanárral dolgozunk, akik különféle drámajátékos megközelítések szakemberei, mindannyian drámapedagógiai eszköztárat használunk a tanítás folyamatában. Mozgásra alkalmas térben tömbösített órarenddel dolgozunk. A mi diákjaink *nem hallgatók*: a foglalkozásokon cselekvő részvételt várunk el.

A dráma mint oktatási eszköz és fejlesztő tevékenység még mindig nem kapott méltó helyet az *általános tanárképzésben*. Olykor választható órán találkozhatnak vele hallgatók. Pedig a drámapedagógia eszköztárával a pedagógusképzés több fontos területén jelentős eredményeket lehetne elérni. A drámás készség- és képességfejlesztés, kommunikációs tréningek, helyzetgyakorlatok, szituációs játékok a tanári kompetenciafejlesztés, szakmódszertani fejlesztés hasznos eszközei lehetnének. A tanárjelöltek megfogalmazzák: sokat segítenek a módszerek személyes módszertanuk kialakításában. A nyilvánosság túsítésének erősítésére legjobb eszközök a különféle produkciós helyzetek. Mikrotanítás során szerephelyzetben élhetik át, mit érez egy diák tanítási órán, és hogyan reagálnak ők tanárszerepben. Mindenekfölött fontos helye van a „drámás gondolkodásmód” megismerésének: a történetek, konfliktusok, helyzetek, döntések megvilágítása a dráma eszköztárával, a saját élményű tanulás megtapasztalása, a belülről (szerepből) folytatott ismeretszerzés folyamata és ennek oktatási lehetőségei elengedhetetlenek egy korszerű szemléletű pedagógus módszertanából, hiszen a diákok érdeklődésének felkeltése, aktivitásra serkentése nélkül ma nehéz feladat. Végzett hallgatóink munkáiból egyet emelek ki tanulmányom zárásaként: a szerző – Kadosáné Vincze Valéria – *főiskolai* kurzusain alkalmaz drámapedagógiát.¹³

Statisztikai adatok

Szabó Zsófia

Az 1993. szeptember 1-jén hatályba lépett törvény a közoktatásról az oktatásért felelős miniszter és a Kormány szabályozási feladatai között határozta meg a statisztikai adatszolgáltatás körét és rendjét.¹⁴

A drámapedagógus végzettségük jelenlétét területi bontásban mutató táblázatok adatai¹⁵ Budapest vezető szerepe mellett a hátrányos helyzetű területek kiemelkedő jelentőségét mutatják.

Drámás szakképzettséggel rendelkező pedagógusok az általános iskolai nevelés-oktatásban

Az általános iskolai feladatot ellátó 2325 intézmény közül 687 iskolában dolgozik a rendszerben *szakképzettség* címszó alatt – a rögzített adatban „*dráma*” szó szerepel – valamilyen drámapedagógus alapidomával rögzített tanár. Ez az intézmények 29,54%-át jelenti. 486 iskola 1 fő (486 fő), 134 intézmény 2 fő (268 fő), 42 általános 3 fő (126 fő), 16 darab 4 fő (64 fő), 7 intézmény 5 fő (35 fő), 1 iskola 6, illetve 7 fő drámás végzettségű

¹¹ Azóta a drámapedagógia-tanári MA szak sorsa megpecsételődött. Módosult a felsőoktatási törvény, a tanárképzés területén visszaállítva a kétszakos, osztatlan képzési formát.

¹² Magyar Közlöny 2012. évi 131. szám, 22315-22324.o.

¹³ „(...) e módszernek alkalmazása a felsőoktatásban elengedhetlenül szükséges egyrészt a hallgatók személyiségének gazdagításához, önismeretük szilárdításához, másrészt ezzel az ismeretmegközelítési móddal megismerkedve hallgatóim leendő tanítóként munkájuk során a drámapedagógia eszközeivel erősíthetik, hatékonyan fejleszthetik diákjaik személyiségét, s hozzájárulhatnak ahhoz, hogy cselekvő, sokszínű, érdekes, érzékeny fiatalok kerüljenek ki az iskolapadokból. (...) A drámajátékok módszereinek alkalmazása, oktatása egyenesen követelmény kellene, hogy legyen a felsőoktatási intézményekkel szemben.” Kadosáné Vincze Valéria (2008): Egy magyar lovagregény a XVII. századból – és a drámajáték. ELTE PPK.

¹⁴ Az adatbázist, a teljes iskolai statisztikát a tanulmány teljes változata tartalmazza.

¹⁵ A táblázatok a kutatás archívumában.